

## РЪКОПИСНОТО НАСЛЕДСТВО НА СМИРНЕНСКИ

ВЕСКА ИВАНОВА

Вдъхновеният пролетарски поет само за няколко години творческа дейност създава ярки и безсмъртни творби, изумителни по своето многообразие и идейно-тематично богатство, висока художественост и сила. Всички близки и приятели на поета разказват за учудващата лекота, с която твори. За няколко минути, на коляно, или използвайки гърба на свой приятел, той написва цяло стихотворение, с точно определен обем, за да попълни колоните на вестника. Пише навсякъде и при всякакви обстоятелства — в бозаджийницата, в клуба, в редакцията, докато печатарят чака да му бъде дадено готовото стихотворение, на улицата — върху парче откъснат афиш или случайно попаднал лист хартия. „Той беше роден поет и ненадминат импровизатор — пише Светослав Минков. — Във всеки миг можеше да напише стихотворение на каквато и да е тема. Творческата мъка беше непозната за него. Мисълта и въображението му бяха постоянно озарени от някаква неспирна ракетна феерия от рими. Той се шегуваше в рими, сърдеше се дори в рими. Стихотворенията си даваше направо за печат. Само на коректура поправяше тук-там по някоя дума.“<sup>1</sup>

Поетът не пазил и съхранявал ръкописите си, щедро пилее бисерите на своето творчество, не го вълнуват мисли за поетическото безсмъртие. Раздава на приятели и познати свои творби, пише в албуми и тетрадки посвещения и стихове, подписва публикуваните си работи с безброй псевдоними, някои от които и до днес не могат да се установят. Често подписва и свои творби с имена на приятели, още по-често изцяло преработва техни стихотворения и както свидетелствуват приятелите му, макар и да носят техния подпис, са съвършено нови творби.

Творчеството му е оценено високо още приживе, стиховете му се декламираат на всички работнически вечеринки и утра, но високата оценка на марксистическата критика и признанието на трудещите се не оказват влияние на голямата скромност на поета. Когато публиката възторжено аплодира и вика автора да излезе на сцената, той е успял да излезне от салона. А много от стихотворенията, които е дал в ръкопис на декламаторите, не са достигнали до нас. От речитираните стихотворения е запазен ръкописът на „Вечният карнавал“ с означение „За декламаторския курс. Хр. Смирненски 1921 г.“ Но колко други авторски ръкописи са изчезнали. Оригинален на пиесата „Стачка“, изнесена на работническа вечеринка от хор „Г. Кирков“, не е запазен. Намерен е машинописен препис, направен от хористите, но дали той предава точно текста, не може да се установи. Политическите сатири „Феята на карнавала“ и „В царството на рушветата“, злободневният фарс „Министър из народа“, изнесени с голям успех на

<sup>1</sup> Христо Смирненски, Никола Вапшаров в спомените на съвременниците. С., 1966, с. 186.

литературни вечери, не са достигнали до нас. Не е запазена и едноактната пиеса „Карл Либкнехт пред съда“, написана от Смирненски и Кр. Кюлявков по повод годишнината от смъртта на Карл Либкнехт.

Много негови произведения, изпратени в редакциите на вестници и списания, останали неопечатани, са безвъзвратно загубени. В архива на редактора на сп. „Барабан“ са намерени непечатани ръкописи: „Писмо до небесните жители“, „Кирил и Методий“, „Пардонте матмазела!“, „И раят е затвор!“ и др. В писмо до редактора Смирненски изброява седем творби, които е изпратил в списанието. Само две от тях са печатани, останалите са изгубени, както и творбата „Ада на българските писатели“, за която поетът пише в друго писмо. От това писмо проличава и доколко той е бил зависим от редактори и издатели. „Мисля, че има мои работи за печат в редакцията. Ако останалите непечатани не одобрявате, пишете ми да ви пратя други. Не протестирам, защото, както сам казахте, редактор сте, а не лукова глава.“<sup>2</sup>

Много са стихотворенията, които той пише в албуми на свои близки и приятели, а често и на съвсем непознати. Ал. Жендов разказва как на една новогодишна забава група момичета молят поета да им напише нещо за спомен. „Усмихнат, той поемаше подаваната картичка или албумче, заглеждаше се дяволито в момичето, за което трябваше да пише, шегуваше се и все така усмихнат пишеше ред-два. Удаде ни се да прочетем някои от току-що написаните посвещения. Това бяха духовити стихове, хумористични характеристики, епиграми, леки закачки — великолеппи в непринудената си форма. По колко албуми, тетрадки, писма той беше пръснал такива бисери. . . Но повечето от тях са загубени от нехайството на собствениците им.“<sup>3</sup>

Но колкото и сравнително малко да е ръкописното наследство на Смирненски, то съдържа интересни материали — ръкописи, писма, бележници, които дават възможност да се надникне в творческата му лаборатория, да се проследи творческото му развитие, художествените му търсения.

Най-много запазени архивни материали има от ранното предреволюционно творчество на поета. Особен интерес представлява една ученическа тетрадка, която съдържа 18 стихотворения измежду най-ранните поетически опити на Смирненски от 1915—1916 г., когато той е ученик в Техническото училище. Авторът ѝ е сложил следния надпис: „Тетрадка за каквото се случи по всичко на Акакий Лабдев Мазаратненко“. Лабдев е псевдонимът му Ведрал, прочетен обратно. На гърба на корицата поетът е написал следното четиристишие:

Човек играчка вечна  
е на съдбата зла.  
Животът — безконечна  
верига от тегла!

Повечето от стихотворенията са придружени със скицирани от автора карикатури и илюстрации. Някои, написани вероятно преди отпечатването им, са по-слаби от печатния текст, но в повечето случаи ръкописната редакция подобрява печатния вариант. Очевидно младият поет преписва и преработва стихотворенията след тяхното отпечатване. В повечето ръкописи в тетрадката поетът е нанасял редица поправки, които уточняват и изясняват мисълта, очертават по-ярко образите, усъвършенствуват стихотворенията. Стремешът на младия поет да подобри отпечатаните си вече творби е интересно указание за упоритата му работа още от най-ранни години, за по-висока стихотворна техника и художествено майсторство.

<sup>2</sup> Хр. Смирненски. Собр. съч. Т. 6. С., 1980, с. 233.

<sup>3</sup> Хр. Смирненски, Н. Вапцаров в спомените на съвременниците. С., 1966, с. 137—138.

Младият поет започва поетичното си творчество с политически хумор. Първото му печатано стихотворение е „Злободневка“. След публикуването му в „К'во да е“ (бр. 171, 23. IV. 1915 г.) авторът го преработва и грижливо преписва в тетрадката. Следващата творба е също „Злободневка“, следва стихотворение из ученическият живот „Туберкулозни бащи“ и отново поредната „Злободневка“. Редуват се весели и забавни истории из ученическият живот и хумористичен коментар на политически и военни събития. И в най-ранните си поетически творби 16—17-годишният ученик насочва погледа си към проблемите на международната политика, към злободневните събития на обществената действителност. Този жив интерес към актуалните въпроси, към обществено-политическото всекидневие, които проявява още от най-ранни години, е една от най-характерните черти на цялото му творчество.

В повечето от творбите от тетрадката поетът прави преглед на военните действия през Първата световна война. Идейно още неоформен, под влияние на великобългарската пропаганда той все още вярва, че войната има освободителен характер, не е прозрял нейната същност и цели и търси виновниците само в страните от Антантата. Той коментира военните събития в духа на официалната политика, възхвалява силата и мощта на българската армия, а атакува и осмива военните неприятели на България. Обект на присмех и изобличение са само страните на Съглашението и главно техните водачи, но авторът е доловил някои характерни черти от тяхното поведение и политика и е изваял ярко и релефно галерия от образи на политически дейци.

В първите си творчески изяви поетът проявява голяма наблюдателност и осведоменост, жив интерес и към политическото ежедневие на страната. Още в първата си злободневка той насочва стрелите на своя хумор към министър-председателя по това време Васил Радославов, разтурил неудобните му общински съвети. В стихотворението „По падането на Варшава“ редица политически личности са обрисувани чрез отношението им към падането на Варшава, като в тетрадката с ранни творби поетът е нарисувал и сполучливи скици на всичките си герои.

Политическите му позиции са неизяснени, но важното е, че се проявява съществена черта от творческия му облик — голяма заинтересованост от обществено-политическият живот на страната и неговото хумористично и сатирично пресъздаване.

Тези първи ученически творби не се отличават с голяма художественост, но в тях се долавя умението на автора да забележи характерното, да го заостри и създаде комични ситуации, да очертае релефно образите — качества, които подсказват възможностите на бъдещия голям хуморист. Те отразяват търсенията и колебанията на младия автор, пътя, който изминава от веселите и непретенциозни хуморески до създаването на високохудожествени и идейни творби. Това са първите творчески стъпки на един младеж с неспокоен дух, с будно обществено чувство, който внимателно следи и наблюдава живота, търси отговор на въпросите, които го вълнуват, стреми се да се ориентира в големите политически събития.

Творбите на ученически и любовни теми, написани в лек, шеговит тон, носят някои от характерните черти на неговия талант — свеж хумор и остроумие, весел смях и жизнелюбие. Поетът се шегува и с безкрайните опашки и продължителни неуредици, все още вижда само комичната страна на всекидневната борба на столичани за хляб и захар („Марш на столичани“).

През тези ранни творчески години Смирненски съчинява весели и безобидни стихчета за ученици, слугини и войници, анекдоти и хуморески, които непретенциозният в. „К'во да е“ винаги публикува. Но авторът проявява критичност и възискателност към преписаните в тетрадката творби и подбира стихотворения,

които смята, че са най-издържани и сполучливи. Това не са работни варианти, а красиво преписани, грижливо преработени и илюстрирани творби.

От стихотворенията, които имат ръкописи в тази тетрадка, след първата им публикация никъде след това не са помествани пет творби: „Злободневка“ (При Енос гюрултия е ужасна. . .), „По падането на Варшава“, „Гръцката трагикомедия“, „Последните събития“ и „Злободневка“ (Ето и барон ди Макарони. . .).

Ценен архивен документ е албумчето на поета, надписано „Микроскопична енциклопедия от Ведбал“. То съдържа 20 стихотворения, няколко епиграми и един разказ. Авторът е подбирал предимно стихотворения с интимни мотиви, преписвал ги е красиво, а неговият приятел художникът Тома Григоров е оформил страниците с рисунки, винетки и илюстрации. Внимателният анализ между печатния текст и ръкописните варианти показва, че Смирненски преработва и усъвършенствува повечето от стихотворенията и от албумчето след отпечатването им. Редакционните промени дават възможност за интересни наблюдения върху работата на Смирненски над текста, свидетелствуват за творческите търсения на младия автор, за голямата му възискателност и самокритичност.

Непечатани приживе на поета са четири стихотворения от „Микроскопична енциклопедия“. „Изплетена сякаш от бронзови нишки. . .“, „Обучение на сърцето“ и „Сенки“ са с интимна тематика. „По скучния друм“, писано вероятно през 1917 или 1918 г., е израз на мрачните, песимистични настроения, обзели поета през тези години.

Ех, ний очаквахме в нашия път  
обич, лъчи и цветя ароматни,  
как привлекателно кулите златни  
виждахме близко пред нас да блесят.

Вярата в щастие — празна мечта,  
златните кули — безплътни миражи,  
днеска те смешни за мене са даже. . .,  
карай ти, коньо мой, карай в нощта!

Скръбният, нерадостен тон се определя от душевния конфликт у поета, породен от разколебаната вяра, рухналите надежди и илюзии.

Душевното състояние на поета, тежките кризи, които изживява, са отразени и в стихотворението „Загледан в днешния ден“, написано също в „Микроскопична енциклопедия“. Вярата на поета в патриотичния идеал е разрушена, навяра протестът и пълното разочарование от съвременната му действителност, но в този свят на „суетност, тъма и порок“ той все още не вижда пътя за премахване на злото.

Ръкописната редакция в „Микроскопична енциклопедия“ е със значителни изменения:

Загледан във днешния ден,  
съзирам мнозина кат мен  
с вериги на мощни крила —  
вериги от ранни тегла;  
те крачат с безсилни крака  
и ничия свята ръка —  
ръката на някой пророк  
не сочи тям истински бог.

Въпреки някои патриотарски увлечения в най-ранните си творби Смирненски ненавижда войната, възприема я като бедствие, което носи само смърт и страдания. Още през 1916 г. в стихотворението „Младост“ поетът дава израз

на настроението си срещу войната, на все по-нарастващия протест срещу безсмислените жертви.

Мрачна младост в мрачни дни,  
в дни на Марсовата слава,  
в дни на страшни кръвнини,  
дни на лудешка забрава.

Стихотворението има ръкопис в албума на Асен Кюлявков, то е съкровена изповед пред близък приятел и поетът не го е публикувал приживе, а вероятно е и съзнавал, че редакторите на изданията, провеждащи официалната политическа линия, не биха допуснали отпечатването му. Така, както не разрешават да бъде поместено стихотворението „Ден“, което също има антивоенен характер. Поетът го изпраща за печат в сп. „Отечество“, но забранено вероятно от цензурата, то остава неотпечатано. Авторският ръкопис на стихотворението е намерен съвсем случайно в книжната фабрика, където архивът на издателството е изпратен за унищожаване.

Характерни с изповедния си характер са и стихотворенията „Аз исках“, написано в албума на сестрата на поета, и „На моя приятел Тома“ — в албума на Т. Григоров.

Аз исках с химните на светла радост  
да поздравя и теб, и пролетта  
и с първите усмихнати цветя  
да възкреся угасващата младост.  
Но всеки звук е днеска скръбна нота  
отронена от кървави гърди,  
защото призрак чер над мене бди  
безмилостния призрак на живота.

„Аз исках“ по-късно поетът преработва и публикува под заглавие „Пролетно писмо“. Ръкописът е далечен, коренно различен вариант на печатния текст. Жизнерадост и непоколебима вяра в победата на огнедишащата революция, в светлото бъдеще на младежта, която „носи своя мълний копнеж под бронята на мъдрост беловласа...“ лъха от „Пролетно писмо“.

Много от ръкописите на поета са написани без никакви поправки и задрасквания. За някои от тях приятелите му разказват как са написани, за минути — по някакъв повод или в албуми на познати. Стихотворението „Не стреляй!“ поетът написва в един локал, където бил с приятеля си Ив. Зумеров. Поетът се загледал в русокоса девойка, Зумеров шеговито му казал: „Не стреляй!“ и в локала за няколко минути написал стихотворението. Ръкописът е без никакви задрасквания, без нито една поправка.

Поет с необикновено поетично дарование, Смирненски излива на един дъх редица свои творби, но над други работи системно и упорито. Някои стихотворения имат по два, три, дори пет варианта. Сътрудничеството му в сп. „Червен смях“ и другите партийни издания му налага особено сериозно отношение към писателския труд и той с все по-голямо чувство на отговорност се отнася към творчеството си.

За постоянния стремеж на Смирненски към по-съвършена художествена форма и идейна избистреност свидетелствуват и значителните промени и различия между съхранените авторски ръкописи от зрялото му творчество и печатния текст: „Ний“, „Безименните души“, „Вечният карнавал“, „Разбойниците“, „Христо Ботйову“, „Вечерно ехо“, „Жълтата гостенка“.

Интересни данни за творческите планове и естетическите възгледи на Смирненски дават двата запазени ръкописни бележника от последните месеци на живота му. Всяка страница от тези бележници отразява атмосферата на последни-

те му дни — в тях болният поет нахвърля идеи и теми на разкази и фейлетони, наброски на хумористични стихове, рисува карикатури и скици, чрез тях той разговаря с близките си, когато след получения кръвоизлив лекарите му забраняват да говори. Незавършени стихотворения и разкази, рисунки и карикатури се редуват с графи, в които отбелязва измененията в температурата си — сутрин, обед, вечер. Тежката болест не е в състояние да сломи творческия дух на поета, прикован на легло, той не престава да пише и публикува. По време на боледуването си написва едни от най-хубавите си творби „Как ще си умра млад и зелен“ и „Приказка за стълбата“, а в бележниците си е нахвърлял редица нови произведения.

На 8. IV. 1923 г., само четири дни след като е получил първия кръвоизлив, поетът набелязва 11 нови творби, които замисля да напише: „Старият орел“, „Всеки има право“, „Демонът“, „Смъртта на Спартак“, „Първата стачка“, „На другия бряг“, „Убиецът“ и др. Към някои има кратки бележки, които показват как е възнамерявал да ги разработи: „Имен ден. Децата и майка бедни.“ „Старецът кашля в ъгъла като жива купчинка дрехи. Бащата паднал от скелата.“ За замислената творба „Старият орел“ е написал „Дига се преди буря високо, високо. Извива, размахва крила. Душата — бурята и полета. Бурята по-силна от него. По тревата бяга сянката му и зайците, лалугери, яребици бягат. Но. Надоле. Не се дига. Червеите. Победа.“ Под заглавието „Демон“ поетът е започнал стихове:

Роден сред огнени бездни,  
горящи мъгли...

По-подробно е скициран планът на замислената драма в четири действия „Смъртта на Спартак“.

„Кръчма. Вечер. Робите около маса. Разговор за Спартак: — Той няма да приеме да се бие с брат си.

Влизане на римски патриций с носилки. Приятеля на Спартак. — Молих да бъде друг.

Спартак: Когато трябва да се спасят хиляди братя, какво струва един брат. . .“

И по-нататък: „Тая нощ небето е в обл[аци] 120 души сме. . . Ще идем в планината. Там ще дойдат всички, там ще дойдат орачите. . .

Мелпина: И ти ще отмъстиш за него. . .

Спартак: Ще отмъстя. . . Кълна се в кръв[та] му, която сякаш още пълзи топла, алена по ръцете ми. Ще влезе[м] в Рим. . .

На другата страница в бележника под общо заглавие „Хуморески. На гости у дявола“ са изредени пет заглавия: 1) Приказка за честта; 2) „Добродушните богаташи“ и „зломислениците бедни“; 3) „Недоволната свиня“; 4) „Свършехът на света“; 5) „История на ордените“.

„На гости у дявола“ и „Недоволната свиня“, написани и печатани, са задраскани от автора. Творбата „Историята на ордените“ също е била написана и поместена в сп. „Червен смях“, но изхвърлена от цензурата. Ал. Жендов разказва, че Смирненски му чел стихотворната приказка „Произход на ордените“ (както по памет я нарича той), която заемала цялата втора страница на списанието.

„Стихотворната приказка“ бе прекрасна по форма, с дълбоко затрогващо човечно чувство. Къде и как пропадна тая великолепна творба, не успях да узна. За съжаление Христо не беше от ония, които грижливо колекционират ръкописи и изрезки от отпечатаното.<sup>4</sup>

На същата страница в бележника е започнато хумористичното стихотворение „Неделя в Ючбунар“.

... Звуци страни на хармоника  
в тишината се отрониха

<sup>4</sup> Х р. Смирненски, Н. Вапцаров в спомените на съвременниците. С., 1966, с. 148.

— Пийва важно приставът  
трета чашчица коняк  
„Ха на здраве! Три стават  
запиши ги пак.“

В тези тефтерчета се намират много набързо нахвърляни и недообработени стихотворения, закачливи стихчета и хуморески.

Утро.  
Вънка бавно гаснат електриките  
Ганьо става  
И започва спор за политиката.

Обед дойде. Всичко е в движение  
Грижи, труд, напрежение,  
Ганьо хвърлил чука и мотиката  
.....

Вечер—мрак. Над улицата стели се  
.....

Ганьо жадно пие си мастиката  
и с кръчмаря бистри политиката.

Нощ. Луната плези се усмихната,  
спи спокойно роба и владиката.  
Ганьо спи, бълнува и нестихнато,  
и в съня си псува политиката.

В едното от тези тефтерчета се намират бележките, които прави Смирненски върху появилите се по това време статии от буржоазни критици, отричащи пролетарската революционна литература заради идейната ѝ насоченост и партийност. Срещу класовите и партийни позиции на Смирненски са насочени критиките на Вл. Василев, В. Добринов, Й. Бадев, В. Пундев.

Смирненски изтъква дълбокото, коренно различие между идеологията и естетическите възгледи на буржоазните критици и писатели и марксистическите естетически идеали и принципи, новото творческо виждане и революционно отношение към живота на творците, възприели идеите на комунизма. Обаянието на Карл Либкнехт — близък ли ви е той? Можете ли вие да почувствувате величието на тая душа. Неговият образ потичен ли е за вас? Не. Много проста и всесърдечна дума за вас е „техническа“, „външна“, „приложна“, „няма чувство“.

Като припомня писаното от Вл. Василев: „Трябва да се признае, че Смирненски оперира твърде ловко с известна поетическа образност, но тая образност е външна, техническа, не изхожда от никакво чувство“, Смирненски пише: „Карл Либкнехт — близък ли ви е той? Можете ли вие да почувствувате величието на тая душа. Неговият образ потичен ли е за вас? Не. Много проста и всесърдечна дума за вас е „техническа“, „външна“, „приложна“, „няма чувство“.

Друг би бил въпросът — ако бях изправил пред вас, напр. образа на някоя лунна принцеса със зелени очи, смъртно печалния Пиеро или. . . даже патриарх Тихон.“

В последните дни преди смъртта си Смирненски спори с критиците от „Златоторго“, отстоява твърдо позициите на реализма, на революционната, високо-идейна и художествена литература. Той разобличава мнимата свобода на представителите на „чистото изкуство“, на която противопоставя истинската, дълбоко съзнателна творческа свобода на пролетарските писатели.

„В тавана на българската действителност — пише той — напоследък се вдига много тропот и прах — рицарите на бялата лилия и чистото изкуство са

пришпорили дървените си кончета и размахват картонени копия. Литературните премии показаха истинските физиономии на служителите на „музите“ и „чистото изкуство“. Гърбът на професор Балабанов се е обърнал на решето от поетичните остриета. Всеки литературен разсilen в долния етаж на „Слово“ бърза най-напред да даде верноподаническа клетва — свободното изкуство го изисква. Пундев ме съветваше да избистря извора си, Бадев съжалява, че не продължавам да го „смеша“...

Имате ли вие живот в „Златорог“? Какво кипи, какво изправя крила за полет? Едничкият шум в „приказните зали на беломраморния ви дворец“ това са нервните стъпки на безсилната злоба, която във всяка книга набучва по 7—8 страници, за да занимава нещастните абонати с личните кавги на Владимир Василев с Балабанов или някой друг, на когото критикът се заканва „не само в никоя редакция да не приемат статиите му, но да не ги приемат и в печатниците, да отказват просто да ги редят и словослагателите! Блаженствено наистина, всички, които не са от неговото вероизповедание, да не могат словослагателите да наредят статиите, книжарите да не продават хартия и мастило без „позволително от Вл. Василев“.

Когато младостта говори наивности, все пак не е толкова скръбно, но когато вманиачената старост почне да разправя законодателни хуморески, о, това е наистина трагично. И тия сериозни хуморески са стръмните стъпала към тавана.

Ние сега почваме — пролетариата изобщо сега почва. Нашето изкуство е още в пелени.

Той е в ужас от сменяването на ритъма в „Жълта[та] гостен[ка]“ или, както я бърка критикът, „Жълтата хризантема“. О, тия жълти хризантеми, сини домина, черни маски и всички тия циркови пьстри[ла], взети назаем от гардероба на миналото, купени на вехто.

Пишете, че съм пропаднал? За умрелите не се съжалява! Защо са тогава вашите статии? Първо, защото не съм в лоното на вашата политическа и литературна църква, второ — защото повече от вашите неумрели съратници все така лъхат на библиотечен прах и гробовна плесен.“

Със злъчна ирония са проникнати бележките на Смирненски, отправени към Вл. Василев: „Ние приемаме, казва Вл. Василев, Горки и Анри Барбюс; странно наистина. Владимир Василев снизходително пропуска Горки и Барбюса — те едва ли са очаквали такава милост и чест.“

Смирненски отговаря остро и на В. Добринов, който в реакционния вестник „Синият понеделник“ помества обширна рецензия, насочена срещу пролетарската литература от Литературната притурка на „Работнически вестник“. В. Добринов „искрено скърби“, че Смирненски е подчинил своя талант, своя широк размах и творбите му са се превърнали в „шаблонни декларации и публицистични статии“. Той обвинява пролетарските поети, че работят по заповед, без всякаква свобода на творчество.

„Странно как тъй ние, които работим в комунистическите издания, да не знаем това? — пише Смирненски в бележника си. — Аз напр. досега не съм получил нито една литературна заповед. Но за вас всичко е предварително решено: дяволът е черен, но кой [го] е видял — това е излишно да се пита.“

Поетът не престава да следи с жив интерес литературния и политическия живот на страната, не престава да мисли за укрепването и развитието на пролетарския литературен фронт.

„Основаване на един утринен вестник — пише той, — който да бъде с пълна информация, много отдели, по подобие на „Накануне“, с цел да измести буржоазните информационни ежедневници. Трябва един добре организиран бойкот на „независимата“ преса.“

На последната страница на едното от тефтерчетата поетът изразява своята ненавист и презрение към лакеите в живота: (с нервен почерк, с едри букви, които стават все по-големи, той пише): „Лакей! Лакей! Мръсни лакейчета! Аристократични блюдолизчета! Напред, лакеи! Бъдещето е ваше! О, мили, мазни, грациозни, тънко маниерни! Високохудожествени лакейченца! Лакеющи лакейчонки! Ла-ла-ла! Ла-ла-ла! Лакейченчета! Лакейове! Лакеища! Лакееесии!“

Смирненски не успява да напише статията, която замисля. Бележките от предсмъртния му бележник не са оформени и подредени за печат. Неизпълнени остават и замислените стихове, разкази, драма. Угасва неговият млад живот. Но и това, което оставя той, двадесет и пет годишният, е безсмъртно и непреходно.